
LATIJN IS DOOD.

LANG LEVE LATIJN!

PARS QUINTA

(LECTIO UNDECIMA ET DUODECIMA)

Inhoud

Les 11	4
Opdracht 1.....	7
Opdracht 2.....	7
Opdracht 3.....	8
Extra oefeningen met verbum en naamwoord	8
Opdracht 4.....	8
Opdracht 5.....	9
Opdracht 6.....	10
Een nieuwe dynastie in Rome	10
Opdracht 7 tekst 11.1.....	12
Opdracht 8.....	14
De Etrusken	14
Extra zinnen	18
Opdracht 9.....	18
Puzzel les 11	19
Opdracht 10.....	19
Ovidius	21
Opdracht 11.....	23
Tekst 11.2	23
Leerwoorden les 11	26
Grammatica les 11	27
Het tegenwoordig deelwoord	27
Les 12	29
Opdracht 1	30
Opdracht 2	31
Het regnum en bevolkingsindeling	32
Het futurum exactum	36
Opdracht 4	37
Opdracht 5	38
Opdracht 6	39
Het adverbium	40
Opdracht 7	41
Opdracht 8	41
De troonsopvolging	42
Opdracht 9	44
Tekst 12.1	44
Opdracht 10	46
Opdracht 11	46

Opdracht 12	47
Opdracht 13	47
Opdracht 14	48
Opdracht 15	49
Opdracht 16	49
Opdracht 17	51
Tekst 12.2	51
Latijn in de middeleeuwen	52
Opdracht 18	53
Over de bekering van Friesland	54
Opdracht 19	54
Tekst 12.3	54
Leerwoorden les 12	57
Grammatica les 12	58
De accusativus cum infinitivo (a.c.i.)	58
Het futurum exactum	59
Het adverbium	60

Les 11

Gekend zijn:

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum
3. 1^e t/m 5^e conjugatie
4. bijv.nw. 1/2^e 3^e declinatie
5. de pronomina personalia, demonstrativa, possessiva, interrogativa en relativa
6. gradus comparationis

Geleerd moeten worden:

1. het tegenwoordig deelwoord (ppa)

Het tegenwoordig deelwoord

Er is een groep bijvoeglijke naamwoorden die gemaakt is van het werkwoord. Deze bijvoeglijke naamwoorden gebruiken we veel vaker dan we denken en dat natuurlijk foutloos, maar als we er over na moeten denken en ze bewust moeten gebruiken, dan hebben we grote moeite met die bijvoeglijke naamwoorden. In het Latijn worden deze woorden erg veel gebruikt, nog veel meer dan in het Nederlands. Dus lees en leer de uitleg goed. Je doet er je voordeel mee.

Je vraagt je af om welke bijvoeglijke naamwoorden het gaat? In het Latijn heten ze participium. Dat zegt je nog niet veel, maar parti-cipium betekent deel-nemend. Waaraan, vraag je? Aan een werkwoord. In het Nederlands kennen wij er maar twee, het tegenwoordige deelwoord op –nd (lopend) en het voltooid deelwoord, meistens beginnend met ge- en eindigend op –t/-d/-en.

Voorbeelden:

infinitivus	tegenwoordig deelwoord	voltooid deelwoord
lopen	lopend	gelopen
kopen	kopend	gekocht
antwoorden	antwoordend	geantwoord

Je ziet dat het tegenwoordig deelwoord in het Nederlands uiterst simpel en regelmatig is, dit in tegenstelling tot het voltooid deelwoord.

Hoe zie je nu dat een deelwoord een bijvoeglijk naamwoord is? Eenvoudig, doordat je het met een zelfstandig naamwoord kunt verbinden en doordat het congrueert met dat zelfstandig naamwoord: de **lopende** man. Toch houdt dat deelwoord kenmerken van het oorspronkelijke werkwoord:

1. het zelfstandige naamwoord waarmee het verbonden is, is het onderwerp
2. het participium kan dezelfde aanvullingen als het werkwoord krijgen: lijdend voorwerp en zelfs meewerkend voorwerp.

Voorbeelden:

- De lopende man is moe. Onderwerp van lopend is man. Want wie loopt er?
- De man, de hond ziend, schrikt. Wie ziet er? Wat ziet hij?
- De man, het kind een knikker gevend, lachte daarbij. Wie geeft? Wat geeft hij? Aan wie geeft hij dat?

Hoe zit dat nu in het Latijn? Dat Latijnse tegenwoordige participium lijkt erg op het Nederlandse.

conjugatie	vorming	betekenis
algemeen	stam (+e) +ns (m,f,n)	-nd
1 ^e lauda-re	lauda-ns	prijzend
2 ^e mone-re	mone-ns	waarschuwend
3 ^e reg-e-re	reg-e-ns	besturend
4 ^e audi-re	audi-e-ns	horend
5 ^e cap-e-re	capi-e-ns	nemend

Nota bene.

- Het Latijnse tegenwoordige deelwoord is een bijvoeglijk naamwoord van de **derde declinatie**. De stam van dat deelwoord eindigt op **-nt-**. Dus laudans, stam laudant-.
- Er is **1 nom.sg.** voor m, f en n.
- Mannelijk en vrouwelijk worden op dezelfde manier verbogen. Het onzijdig voldoet natuurlijk wel aan regel van het onzijdig: **nom. = acc.** en **nompl. = -ia**
- Bijzonderheid van de verbuiging: **abl.s. -e** en niet -i!
- Het deelwoord is **gelijktijdig**, d.w.z. de handeling van het deelwoord en die van het gezegde gebeuren tegelijk: lopend lacht hij = hij loopt en lacht tegelijk.
- het deelwoord is altijd **bedrijvend**: het onderwerp doet zelf iets. Kijk het vorige voorbeeld.
- **ppa: participium praesentis activi**: dit is de naam van het tegenwoordig deelwoord: participium = deelwoord; praesentis = tegenwoordig/gelijktijdig en activi = bedrijvend.

Opdracht 1

Maak de verbuiging van onderstaand participium compleet.

casus	m/f	n
nom.s.	laudans	
gen.		
dat.		
acc.		
abl.		
nom p.		
gen.		
dat.		
acc.		
abl.		

Vertaling van het participium.

Hoe vertaal je nu zo'n deelwoord? Je kunt het heel vaak met een tegenwoordig deelwoord vertalen, maar dat klinkt toch vaak niet goed. Om dat probleem op te lossen heb je drie mogelijkheden:

1. de lopende man = de man die loopt. Je kunt het deelwoord dus vertalen met een betrekkelijke bijzin (die/dat); dat kun je indien het deelwoord als een echt bijvoeglijke bepaling gebruikt is.
2. De man loopt lachend = terwijl/toen, omdat/doordat, hoewel, indien hij lacht. Het deelwoord kun je met een bijwoordelijke bijzin vertalen (met de voegwoorden **terwijl, toen, hoewel, omdat, doordat, indien**); het zelfstandige naamwoord waarmee het congrueert wordt onderwerp.
3. de luisterende = hij/de man, die luistert = de luisteraar. Het deelwoord kan zelfstandig gebruikt worden en als zelfstandig naamwoord vertaald worden.

Opdracht 2

Noem naamval en vertaal. De woorden staan onder tekst 11.1

1. apellantem	3. cogitantium
2. prehendentibus	4. putantem

5. subridente	11.tendentis
6. interscindente	12.mutantia
7. respondens	13.colenti
8. describentis	14.ostendentes
9. rogantium	15.volante
10.suadenti	16.appropinquantibus

Opdracht 3

Vertaal naar het Latijn.

1. voor aansprekenden	9. door een vererende
2. van een grijpende	10.glimlachend <i>nom.n.sg.</i>
3. een vragende <i>acc.</i>	11.door tonenden
4. aanradenden <i>subj.</i>	12.aan een vliegende
5. van richtenden	13.van beschrijvenden
6. voor een glimlachende	14.een naderende <i>obj.</i>
7. door antwoordenden	15.van een denkende
8. van een veranderende	16.door een menende

Extra oefeningen met verbum en naamwoord

Opdracht 4

Vertaal. Alle tijden worden gebruikt.

1. voluistis	2. appella	3. dubitaveratis

4. eunt	13.subridebimus	22.ero
5. mutavisse	14.mavis	23.noles
6. descripsimus	15.tetenderatis	24.suaseratis
7. colebat	16.rogaverat	25.volebam
8. appropinquate	17.volas	26.putabis
9. potuisti	18.ostenditis	27.eratis
10.respondisse	19.cogitas	28.malam
11.interscindent	20.fuerunt	29.cogitabun
12.poterimus	21.prehenderebas	30.colam

Opdracht 5

De volgende substantiva staan onder tekst 11.1. Geef van deze substantiva declinatie, stam, geslacht en betekenis.

substantiva	declinatie	stam	geslacht	betekenis
admiratio				
augur				
baculum				
cos				
equitatus				
exemplum				
mutatio				
novacula				
orbis				
res				
scientia				
senator				

Opdracht 6

Vertaal de volgende vormen.

1. novaculae	8. admirationibus	15. equitatu
2. admirationum	9. senatori	16. cotum
3. senatoris	10. cotem	17. orbium
4. orbi	11. rerum	18. equitatu
5. cote	12. augure	19. re
6. rebus	13. auguri	20. mutatione
7. equitatum	14. scientiam	21. scientias

Een nieuwe dynastie in Rome

Door het dappere optreden van Horatius was de oorlog beslecht. De Romeinen hadden de heerschappij. Toch probeerden de Albanen onder leiding van Mettius Fufetius nog hun zelfstandigheid terug te winnen. De opstand werd hard neergeslagen en Mettius werd ter dood gebracht.

Na de dood van Tullus Hostilius, die 32 jaar geregeerd zou hebben, kwam Ancus Martius aan de macht, die evenals zijn grootvader Numa meer een bestuurder was. Onder zijn koningschap kwam ene Tarquinius met zijn vrouw Tanaquil in Rome. Zij kwamen uit het land ten noorden van de Tiber, Etrurië geheten in die tijd, nu Umbria en Toscana. Deze Tarquinius kwam zoals zijn naam al zegt uit het Etrurische stadje Tarquinia, niet ver van Rome. Hij was van moeders zijde Etrusk en van vaders zijde Griek (vader heette dan ook Demaratos). Tarquinius' eigenlijke naam was Lucumo. Hoewel hij zelf half Etrusk was en met een Etrurische getrouwd was, voelde hij zich toch niet thuis in Tarquinia. Hij werd behandeld als allochtoon (persoon met migratieachtergrond). Zijn vrouw Tanaquil was ambitieus en ried haar man aan het geluk in Rome te beginnen, waar ze immers vreemden wel een nieuwe kans gaven. Derhalve vertrok Tarquinius na de dood van zijn vader met zijn erfenis

naar het relatief nieuwe stadje. Vlak bij Rome verscheen plotseling een arend, bode van Iuppiter, die zijn hoed van zijn hoofd pikte, wegvoog en weer terugzette. Tanaquil als Etrurische wist natuurlijk wat dit betekende: de goden hadden het zeer goed voor met Lucumo. In Rome nam Lucumo een Latijnse naam: Lucius Tarquinius en ter onderscheiding van zijn zoon kreeg hij later de bijnaam Priscus, de oude. Al snel maakte Priscus door zijn inzet in Rome furore en werd hij ook invloedrijk bij de koning. Ancus benoemde hem zelfs in zijn testament tot voogd van zijn kinderen. Na een koningschap van 24 jaar stierf Ancus en werd Tarquinius als voogd van diens kinderen tijdelijk tot regent door de bevolking aangesteld. Ancus' oudste zoon was nog te jong voor het koningschap. Eenmaal aan de macht stond Lucius die niet meer af. Hij was de vijfde koning. Hij zou lang geregeerd hebben, nl. van 616 tot 579 v. Chr.

Met de komst van Tarquinius veranderde ook het nodige in Rome. Zo kregen heilige mannen, als augures, meer invloed en wel door volgende gebeurtenis.

Opdracht 7 tekst 11.1

Vertaal onderstaande tekst

1. De augure Atto Navio.

2. Tarquinius cum Sabinis bellum forte gerens et equitatum
3. fortiorem facere volens in castris de hac re senatores
4. consulebat, cum subito clarus augur, cui nomen Atto Navio
5. erat, ei appropinquat. Illum appropinquantem et ante se
6. consistentem maiore admiratione rex rogat: 'Atte, dic mihi.
7. Quam rem cupiens ad me venisti?'
8. Vir regi respondens haec verba dixit: 'Ego augur deos colens
9. tibi suadeo eorum voluntatem rogare de illa re, quam mutare
10. vis. Si non, dei te exemplum aliis regibus facientes, gravissima
11. poena sine ullo dubio punient. Sed tibi dico: dei hoc non
12. volunt.'
13. Rex, magna voce ridens, his iratis verbis augurem appellans
14. respondit: 'Vir, quid dicis? Tu putans te voluntatem deorum
15. novisse dicis: Dei mutationem exercitus nolunt. Tibi credo, si
16. facere possibile erit, quod nunc cogito.'

18. Augur in caelum oculos tendens baculo suo orbem descripsit.

19. Breve post tempus dum aves per orbem volantes vidit,

20. subridens dixit: 'Rex, potes.'

21. Rex furtim ridens dixit: 'Me rogabam hoc: possibile erit

22. novacula cotem interscindere? Ecce, prehende hanc

23. novaculam et interscinde istam cotem. Nam ut dixisti,

24. secundum eos aves quibus dei voluntatem ostendunt, possibile

25. est.'

26. Attus novaculam prehendit et manum super cotem ducens sine

27. ulla vi eam interscidit. Postea nihil dicens abiit. Rex scientiam

28. augurum non iam dubitavit.

abire	weggaan	mutatio, -tionis	verandering
admiratio, -tionis	bewondering	nihil <i>n</i>	niets
appellare	aanspreken	novacula	scheermes
augur, auguris	vogelwichelaar	novi perf.	ik weet; perf. met
avis, avis f	vogel		praes. betekenis
baculum	stok	orbis	cirkel
caelum	hemel	possibilis, -le	mogelijk
colere 3	verzorgen, vereren	prehendere 3	grijpen
consulere 3	raadplegen	rex, regis	koning
cos <i>f</i> , cotis	slijpsteen	ridere 2, risi	lachen
describere 3	beschrijven, trekken	Sabinus	Sabijns
dubitare	betwijfelen	scientia	kennis
equitatus 4	ruiterij	secundum + acc.	volgens
ecce	kijk	senator, -toris	senator
exemplum	voorbeeld	suadere 2	advies geven
exercitus 4	leger	subridere 2	glimlachen
furtim	heimelijk	super + acc.	over .. heen
interscindere, -scidi	doorsnijden	tendere 3, tetendi	richten
mutare	veranderen	ullus	enig

ut	zoals		
volare	vliegen	voluntas, -tatis	wil
vis, vim acc., vi abl.	kracht, geweld	vox, vocis	stem

Opdracht 8

Leer nu de oude vertaling en de woorden.

De Etrusken.

Misschien is het voor een leek verbazingwekkend dat Etrusken inderdaad in de 6^e eeuw voor Chr. de dienst uitmaakten in Rome. Je kunt misschien zelfs met recht zeggen dat ze aan de basis stonden van de latere macht van de Romeinen. De Etrusken zorgen trouwens voor de nodige hoofdbreken bij de geleerden. Men weet eigenlijk niet waar ze vandaan komen. Zijn ze misschien rond 800 uit het oosten gekomen? Zo melden klassieke bronnen. Anderen denken dat ze autochtoon zijn en dat ze zich

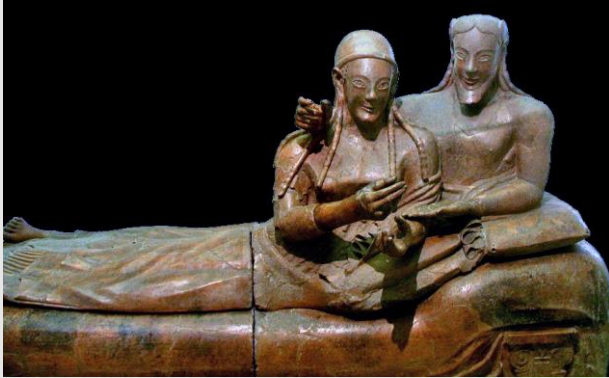
opeens ontwikkeld hebben.

Etruria in de 6^e eeuw v.Chr.

De nieuwste ontwikkelingen in de dna-wetenschap lijken aan te tonen, dat ze uit Asia, het huidige Turkije komen. Daarop lijkt ook wel hun afwijkende gedrag: vrouwen mogen bij feesten zijn; er is sprake van een matriarchaat en hun nog niet ontcijferde taal lijkt dat ook te ondersteunen. Ook in het verhaal van Tarquinius

zie je sporen van het matriarchaat. Zijn vrouw Tanaquil brengt hem ertoe Tarquinia te verlaten en naar Rome te gaan.

Etrurische sarkofaag, 6^e eeuw

Verder kan ook de grote invloed van de Grieken op de Etrusken daarop wijzen. Zo hebben de Etrusken van de Grieken het alfabet overgenomen, hebben ze zich laten beïnvloeden op het gebied van de beeldhouwkunst, tempelbouw, schilderkunst, zelfs op politiek gebied, voorspellerskunst. Zo hadden ook zij, evenals de Ionische Grieken in Asia een bond van 12 steden.

Echter dat alles kan ook verklaard worden door het feit dat de Etrusken vanaf 800 voor Christus hun macht over land en zee naar het zuiden hebben uitgebreid en zo vanzelf in contact met de Grieken kwamen. Gezien het feit dat de Grieken in ontwikkeling veel verder waren, ligt het voor de hand dat de Grieken voor de Etrusken een voorbeeld waren, zodat ze veel van de Grieken hebben overgenomen.

Hoewel de komst van Tarquinius in Rome een legende is, moet je toch wel uitgaan van een kern van waarheid. Wat is dan waar geweest? Het ligt voor de hand dat de Etrusken Rome in hun macht hebben gekregen. Ze hebben immers hun macht over land naar het zuiden uitgebreid en Rome was de eerste plaats aan de andere kant van de Tiber buiten hun eigen gebied. Verder is de naam Rome waarschijnlijk van Etrurische herkomst en luidde Ruma. Er zijn meerdere sporen van de Etrusken in Rome, zoals de rode senatoren- bishopsring, zienskunst, lictores met fasces en wat te zeggen van het feit, dat zij het forum hebben drooggelegd.

Niet alleen Rome maar heel Italië tot in Etrurisch gebied vooral aan de kusten had last van malaria. De Etrusken wisten waaraan dat lag: de mug. Ze wisten

ook hoe ze dat konden bestrijden: door gebieden droog te leggen. Zo hadden ze door kanalisatie hun eigen kusten gedraineerd en malariavrij gemaakt en en dat hebben ze ook met het Forum van Rome gedaan. Ze hadden door rioleringen (cloacae), die er nog steeds zijn en nog steeds functioneren, het forum grotendeels drooggelegd en zo Rome malariavrij gemaakt. Die riolering liep onder de Palatijn door de Tiber in. De monding

van de Cloaca Maxima is nog steeds aan de Tiber te zien.

de cloaca maxima

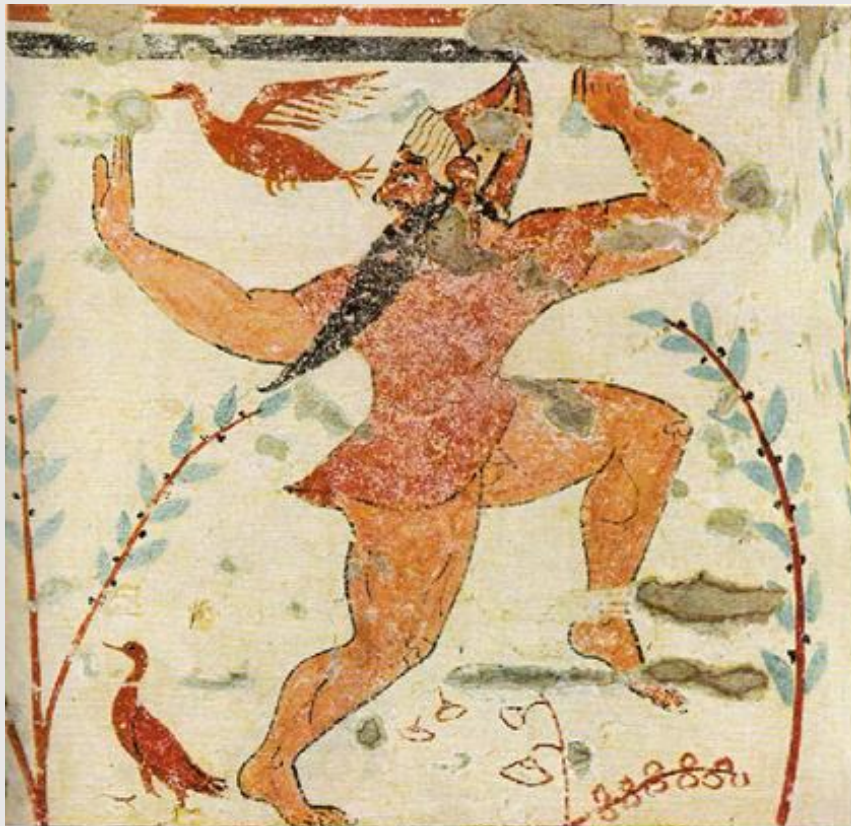

De Romeinen hebben ook veel op het gebied van begraven overgenomen.

Zo maakten zij in navolging van de Etrusken *imagines* van hun gestorven. Die portretten bewaarden ze en iedere keer,

wanneer er weer iemand gestorven was, werden al die imagines in processie meegenomen op de uitvaart, zodat de hele familie aanwezig was.

Bij iedere staatshandeling raadpleegden de Romeinen de goden. Ze geloofde dat de goden hun wil aan de mensen kenbaar maakten via vogels, of ingewanden. Voor de precieze leer stuurden ze hun zonen naar school in Etrurië. Gezien het feit dat de ziensgave bij de Etrusken in hoog aanzien stond, is het dus wel vreemd dat Tarquinius Attus niet meteen serieus nam. Hij was toch voor de helft Etrusk en in Etruria opgegroeid. Bovendien geloofden ook de Grieken erin dat de goden hun wil aan de mens kenbaar maakten.

een augur

Extra zinnen

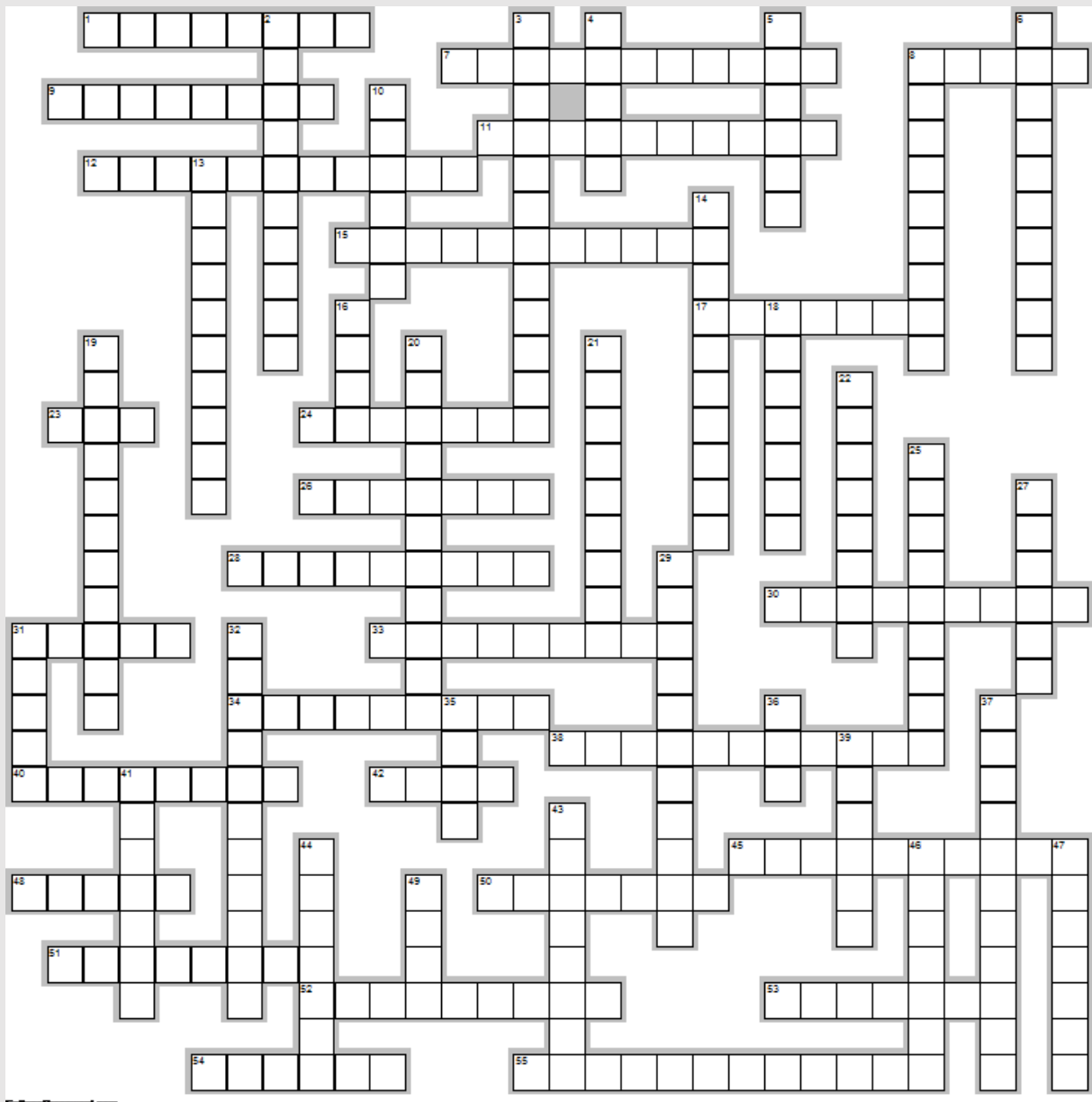
Opdracht 9

Vertaal onderstaande zinnen.

1. Plures aves in caelo volantes quam vos vidimus.
2. Viro deos oranti appropinquavi.
3. Qua re eum senatores consulens iuvare vis?
4. Exercitui deos non colenti dei graviolem poenam dederunt.
5. Exercitum, cuius multos milites hostis illa pugna graviolem necavit, dei puniverunt.
6. Volentes omnia possunt.
7. Pugnantes isti hostes nos vincent.
8. Fatum illorum militum fortiter pugnantium tamen miserius fuerat.
9. Deos omnibus hominibus bestiisque imperantes colere debemus.
10. Mutationem rerum Romani oderunt.

Puzzel les 11

Opdracht 10
Maak de puzzel.

Horizontaal

1. door de senator	7. nader
8. door de zaken	34. voor de verandering
9. door de ruitery	38. tonenden subj
11. jij had gestrekt	40. zij veranderden
12. met hen die aanraden	42. door de cirkel
15. wij zullen twifelen	45. jullie zullen aanraden
17. van het voorbeeld	48. van de zaken
23. voor de zaak	50. van de vogelwichelaar
24. jullie zullen vereren	51. grijp
26. ik vereerde	52. van het scheermes
28. antwoordt	53. jij spreekt aan
30. van de senatoren	54. twijfel
31. van slijpstenen	55. hen die antwoorden obj.
33. zij zullen tonen	

Verticaal

2. ik had getoond	25. van de ruitery
3. wij spraken aan	27. voor de stok
4. slijpstenen subj.	29. jullie hadden veranderd
5. ik zal menen	31. ik zal vereren
6. aan hen die menen	32. door een waarschuwing
8. hij heeft geantwoord	35. voor de cirkel
10. van de cirkels	36. zaken subj.
13. zij zullen beschrijven	37. jij hebt gedacht
14. jullie tonen	39. ik zal strekken
16. ik vlieg	41. de vogelwichelaar obj.
18. voorbeelden obj.	43. denkt
19. jullie grijpen	44. voor een vererende
20. ji hebt gegrepen	46. door de stokken
21. te hebben gemeend	47. glimlach
22. zij vroegen	49. meen

Ovidius

De Romeinen hebben grote schrijvers voortgebracht: grote geschiedschrijvers, zoals Livius (rond 59 v.Chr. - 17 n.Chr.), die de geschiedenis van het begin van Rome tot de keizertijd beschreven heeft (*Ab Urbe Condita* – Vanaf de Stichting van Rome) en Tacitus (ca. 56-117) die de geschiedenis van Rome vanaf het begin van de keizertijd tot zijn tijd heeft beschreven (de *Annales* – Jaarboeken en de *Historiae*), maar ook grote dichters. Voor de Romeinen was de grootste dichter Vergilius, die een beroemd heldendicht 'De Aeneïs' geschreven heeft. Hierin bezingt hij, hoe de Trojaan Aeneas in opdracht van de goden uit het door de Grieken in brand gestoken Troje vlucht en op zoek is naar een plaats in het Avondland om een stad te stichten voor de goden van Troje. Je begrijpt natuurlijk wel dat de inhoud van de Aeneïs in grote mate heeft bijgedragen aan de waardering, die de Romeinen voor het werk hadden: zij bleken van de Trojanen af te stammen, zelfs van goddelijke afkomst te zijn (Aeneas was de zoon van Venus) en ze hadden een goddelijke zending: de pax Romana aan de wereld brengen. Afgezien van de inhoud is de Aeneïs toch ook wel poëtisch gezien een meesterwerk. Echter lange tijd is het werk van een tijdgenoot van Vergilius onder gewaardeerd geweest. Deze tijdgenoot was Ovidius (Sulmo, 20 maart 43 v.Chr. - Tomis, 17 na Chr.) . In tegenstelling tot Vergilius liet hij zich niet zo voor het karretje van Augustus spannen. Vergilius had namelijk zijn werk in dienst gesteld van diens politiek: bevordering en herstel van de oude Romeinse waarden. Ovidius koos bewust voor persoonlijke poëzie en het 'kleine' thema. Ovidius is een dichter die koos voor de romantiek. Zo heeft hij werken geschreven, die met de liefde te maken hebben, o.a. de *Ars Amatoria* (De Kunst van de Liefde). Zijn beroemdste werk echter is 'De Metamorphoses' een groot dichtwerk, waarin Ovidius de wereldgeschiedenis behandelt aan de hand van de mythologie. Zoals de titel van het werk al zegt, wordt het werk gekenmerkt door metamorfosen, gedaantewisselingen die in iedere mythe voorkomen. De Metamorfosen zijn door alle eeuwen heen met name door kunstenaars zeer gewaardeerd en het werk is door hen gebruikt als bron van inspiratie voor hun werk. Het zijn inderdaad prachtige verhalen, die prachtig ver dicht zijn.

Opdracht 11

Lees de inleiding op onderstaande tekst en vertaal tekst 11.2.

De mensen hebben zich slecht gedragen en wel zo, dat Iuppiter besloten heeft de mensen te vernietigen met een zondvloed. Slechts Deucalion en Pyrrha worden gespaard en mogen het ras der mensen herstellen.

Tekst 11.2

1. Deucalion et Pyrrha genus hominum reficiunt.
2. Iuppiter terram omnem mari texerat. Homines mortui erant omnes
3. praeter duos: Deucalion et Pyrrha soli erant, qui supererant, nam
4. innocentes erant. Itaque dei eos servaverant et non merserant.
5. In vertice Parnassi montis, in quo stabant, de morte civium plorabant.
6. Sed Iuppiter iussit– nam eos amabat – Aeolum aquam et nubes revocare.
7. Abiit mare, rediit terra. Gaudent Deucalion et Pyrrha. Deucalion uxori
8. dixit: “Gaudeo, uxor, quod ego et tu supersumus, sed doleo, quod soli
9. sumus. Cupio deos id genus hominum reficere, sed quid facere debeo?
10. Sapienti consilio hunc virum iuva!”
11. Pyrrha respondit: “Templum et oraculum prope sunt.
12. Deos consule.”
13. Ita faciunt. In illum templum vadunt et hoc oraculum
14. a numine acceperunt: “Magnaе matris ossa iacite post tergum!”

15. Stupentes Deucalion et Pyrrha sermonem difficilem numinis non
 16. intellegebant. Pyrrha matris ossa effodere non audet; ossa post tergum
 17. iacere timebat. Sed Deucalion post moram brevem uxori dixit:
 18. "Sermonem deorum intellexi: quis est mater magna?"
 19. Deucalion explicat: "terra parit animalia omnia, homines, bestias,
 20. arbores, fruges. Ergo terra magna mater est. Ossa terrae sunt lapides,
 21. quos ergo post terga iacere debemus. 'Ex lapidibus homines facite,' dei
 22. iubent! Lapidem tolle; magnae matris haec ossa iace, uxor mea!"
 23. Tollunt lapides duros, tollunt saxa gravia; iecerunt, iecerunt, iecerunt.
 24. Quid se vertentes viderunt? Lapidem molles fiunt; creverunt formam
 25. capientes hominum. Saxa homines fiunt. Lapidem Deucalionis viri
 26. fiunt, lapides Pyrrhae mulieres. Incipiunt se movere; linguis et oribus
 27. sermones dicere incipiunt. Sic genus humanum refecerunt homines pii
 28. duo. Nunc homines deorum legibus parent. Hostiis et precibus
 29. hominum dei gaudent.

abire
 accipere 5, -cepi
 Aeolus
 wind
arbor, arboris f
animal, animalis n

weggaan
 krijgen
 Aeolus, god van de
boom
beest

audere 2
bestia
 civis *m*
 consulere 3
crescere 3, crevi
 cupere 5

durven
beest
 burger
 raadplegen
groeien
 verlangen

debere	moeten	omnes (<i>mv</i>)	alle
difficilis	moeilijk	omnis (<i>ev</i>)	ieder, elk, geheel
dolere 2	verdrietig zijn	oraculum	orakel
durus	hard	orbis, orbis <i>m</i>	cirkel, kring
effodere 5	opgraven	os, oris <i>n</i>	gezicht
ergo	dus	os, ossis <i>n</i>	bot
explicare	uit de doeken doen	parere 5	voortbrengen
fiunt	(zij) worden	Parnassus	de Parnassus, <i>berg</i>
forma	vorm	<i>in Griekenland van Apollo</i>	
frux, frugis	vrucht	pius	vroom
gaudere 2	blij zijn	plorare	huilen
genus, -eris	ras	praeter + <i>acc</i>	behalve
hostia	offerdier	prex, precis	gebed
humanus	menselijk	prope <i>adv.</i>	bijna, nabij
iacere 5, ieci	werpen	reficere 5, refeci	herstellen
incipere 5, incepti	beginnen	revocare	terugroepen
innocens, -ntis	onschuldig	sapiens	wijs
intellegere 3, intellexi	begrijpen	sermo, -onis <i>m</i>	uitspraak
ita	zo	servare	redden
lapis, lapidis <i>m</i>	steen	sic	zo
lex, legis <i>f</i>	wet	solus	alleen, enig
lingua	taal, tong	stupere 2	verbaasd staan
mare, maria (<i>abl. mari</i>)	zee	superesse	overzijn
mergere 3, mersi	onderdompelen	tegere 3	bedekken
mollis	zacht	templum	tempel
mons, montis <i>m</i>	berg	tergum	rug
mora	oponthoud, uitstel	tollere 3	optillen
mors, mortis	de dood	vadere 3	gaan
mulier, mulieris	vrouw	vertere 3, verti	keren
nubes, nubis <i>f</i>	wolk	vertex, verticis <i>m</i>	top
numen, numinis	goddelijke macht		

Leerwoorden les 11

admiratio, -tionis	bewondering	mulier, mulieris	vrouw
animal n., animalis	dier	mutare	veranderen
appellare	aanspreken	mutatio, -tionis	verandering
arbor, arboris <i>f</i>	boom	novi perf.	ik weet; <i>perf. met praes. betekenis</i>
audax, audacis	vermetel	nubes, nubis <i>f</i>	wolk
audere 2	durven	numen, numinis	goddelijke macht
augur, auguris	vogelwichelaar	oraculum	orakel
baculum	stok	orbis, orbis <i>m</i>	cirkel
bestia	beest	os, oris <i>n</i>	gezicht
caelum	hemel	os, ossis <i>n</i>	bot
colere 3	verzorgen, vereren	pius	vroom
consulere 3	raadplegen	plorare	huilen
crescere 3, crevi	groeien	possibilis, -le	mogelijk
describere 3	beschrijven, trekken	prehendere 3, -prehendi	grijpen
dolere 2	verdrietig zijn	rex, regis	koning
dubitare	betwijfelen	ridere 2, risi	lachen
effodere 5	opgraven	Sabinus	Sabijn(s)
equitatus 4	ruiterij	scientia	kennis
ergo	dus	secundum + <i>acc.</i>	volgens
exercitus 4	leger	senator, -toris	senator
explicare	uit de doeken doen	suadere 2, suasi	advies geven
fiunt	zij worden	subridere 2, -risi	glimlachen
furtim	heimelijk	super + <i>acc.</i>	over .. heen
hostia	offerdier	tendere 3, tetendi	richten
incipere 5, incepti	beginnen	templum	tempel
ita	zo	ullus	enig
lapis, lapidis <i>m</i>	steen	vertere 3, verti	keren
lex, legis <i>f</i>	wet	vis, vim, vi <i>f</i>	kracht geweld
lingua	taal, tong	volare	vliegen
mollis	zacht	vox, vocis	stem
mons, montis <i>m</i>	berg		
mors, mortis	de dood		

**In cauda venenum
Errare humanum est.
Ad astra per aspera.**

Grammatica les 11

Het tegenwoordig deelwoord

Het participium praesentis activi (ppa) is het Latijnse tegenwoordige deelwoord. Omdat het gemaakt is van een werkwoord heeft het deels de kenmerken van een werkwoord, maar het is ook een bijvoeglijk naamwoord, dat dus met een naamwoord congrueert.

Je maakt het door achter de stam (-e-) -ns te plaatsen. De letter -ns zijn de uitgang van de nominativus van zowel het m, als, f en ook n. De stam van het participium eindigt op -nt-. Het participium is dan ook een bijvoeglijk naamwoord van de derde declinatie.

conjugatie	vorming	betekenis
algemeen	stam (+e) +ns (m,f,n)	-nd
1 ^e lauda-re	lauda-ns	prijzend
2 ^e mone-re	mone-ns	waarschuwend
3 ^e reg-e-re	reg-e-ns	besturend
4 ^e audi-re	audi-e-ns	horend
5 ^e capi-e-re	capi-e-ns	nemend

Nota bene.

- Er is **1 nom.sg.** voor m, f en n.
- Mannelijk en vrouwelijk worden op dezelfde manier verbogen. Het onzijdig voldoet natuurlijk wel aan regel van het onzijdig: **nom. = acc.** en **nompl. = -ia**
- Bijzonderheid van de verbuiging: **abl.s. bijna altijd -e** en niet -i!
- Het deelwoord is **gelijktijdig**, d.w.z. de handeling van het deelwoord en die van het gezegde gebeuren tegelijk: lopend lacht hij = hij loopt en lacht tegelijk.
- het deelwoord is altijd **bedrijvend**: het onderwerp doet zelf iets. Kijk het vorige voorbeeld.

Vertaling van het participium.

Je kunt het heel vaak met een tegenwoordig deelwoord vertalen, maar vaker worden de volgende mogelijkheden gebruikt:

1. de lopende man = de man die loopt. Je kunt het deelwoord dus vertalen met een betrekkelijke bijzin (die/dat); dat kun je indien het deelwoord als een echt bijvoeglijke bepaling gebruikt is.
2. De man loopt lachend = terwijl/toen, omdat/doordat, hoewel, indien hij lacht. Het deelwoord kun je met een bijwoordelijke bijzin vertalen (met de voegwoorden **terwijl, toen, hoewel, omdat, doordat, indien**); het zelfstandige naamwoord waarmee het congrueert wordt onderwerp.
3. de luisterende = hij/de man, die luistert = de luisteraar. Het deelwoord kan zelfstandig gebruikt worden en als zelfstandig naamwoord vertaald worden.

Les 12

Gekend zijn

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. de vijf conjugaties
3. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum
4. 1^e t/m 5^e decl.
5. bijv.nw. 1/2^e decl en 3^e decl.
6. de pers., aanwijzende , bezit., vragende vnw., betr. vnw
7. p.p.a.
8. gradus comparationis

Geleerd worden

1. de accusativus cum infinitivo (a.c.i.)
2. het futurum exactum
3. het adverbium

De accusativus cum infinitivo (a.c.i.)

Latijn wordt vooral gekenmerkt door bepaalde constructies, vaste woordcombinaties. Één van deze constructies is de aci, ofwel de **accusativus cum infinitivo**. De aci bestaat uit een naamwoord in de accusativus en een infinitivus. Is dat speciaal? niet echt. Ook in het Nederlands kennen we de aci wel, maar in heel beperkte mate. Kijk maar eens naar de volgende zin: 'Ik zie **hem komen**. De aci is **hem komen**. In het Nederlands gebruiken we meestal in plaats van een aci een bijzin ingeleid met het voegwoord 'dat': ik zie, **dat hij komt**. Kijk eens naar de volgende zinnen: ik hoor hem zingen; ik zie het schip naderen.

Het probleem is dat de Romeinen die aci heel vaak gebruiken en ook daar waar wij dat niet kunnen en waar wij zo'n 'dat-zin' gebruiken. Zo zegt een Romein bijvoorbeeld niet: het is goed, dat jij komt, maar **het is goed jou te komen**.

Wanneer krijg je nu in het Latijn een aci? De aci komt voor bij een bepaald soort werkwoorden:

1. werkwoorden van **meningsuiting** (declarandi): zeggen, menen, dat ..
2. werkwoorden van **zintuigelijke waarneming** (sentiendi): horen, zien, voelen, dat ..
3. onpersoonlijke werkwoorden (**impersonalia**): het is goed, het past, dat..
4. werkwoorden van **willen** (voluntatis): willen, liever willen, dat ..
5. werkwoorden van **gevoelens** (affectuum): blij, verdrietig zijn, dat...

Je vertaalt een aci door de volgende **drie stappen** uit te voeren:

1. je begint met het voegwoord 'dat',
2. het naamwoord in de acc. wordt onderwerp,
3. de infinitivus wordt persoonsvorm.

Opdracht 1

Vertaal de volgende zinnen eens.

1. Te miserum esse doleo.
2. Tarquinius regem Romae esse audio.
3. Bonum est exercitum fortiter pugnare.

4. Tarquinius optimum regem fuisse puto.
5. Romanos virgines rapuisse dicunt.

Dit is nog makkelijk. Wat is dan het probleem van de aci? Op de eerste plaats moet je er altijd op bedacht zijn (en dat ben je in het begin zeker niet) dat er altijd een aci kan komen, maar er zitten ook wat addertjes onder het gras. Wat zijn die adders?

- a) let op: de **infinitivus praesentis** is altijd gelijktijdig met het werkwoord waarvan het afhangt en de **infinitivus perfecti** is altijd voortijdig;
 - a. Te amicum esse **dico** Ik zeg dat jij een vriend **bent**.
 - b. Te amicum esse **dixi**. Ik zei dat jij een vriend **was**.
 - c. Te amicum fuisse **dico**. Ik zeg, dat jij een vriend **was/bent geweest**.
 - d. Te amicum fuisse **dixi**. Ik zei, dat jij een vriend **was geweest**.
- b) **se en suus** (de pronomina reflexiva) hebben in de aci vaak niet de betekenis 'zich', maar 'hij/zij/het en zijn, haar, hun eigen' en slaan terug op het onderwerp van de hoofdzin.

Opdracht 2

Vertaal de volgende zinnen.

ad a)

1. Te miserum esse dolui.
2. Te miserum fuisse doleo.
3. Te miserum fuisse dolui.
4. Tarquinius regem esse audivi.
5. Tarquinius regem fuisse audio.
6. Tarquinius regem fuisse audivi.
7. Bonum est exercitum fortiter pugnasse.

8. Bonum fuit exercitum fortiter pugnare.

9. Bonum fuit exercitum fortiter pugnavisse.

Ad b)

10. Tarquinius se regem esse dicit.

11. Tarquinius Tanaquil uxorem suam fuisse dicit.

12. Milites se fortiter pugnavisse putabant.

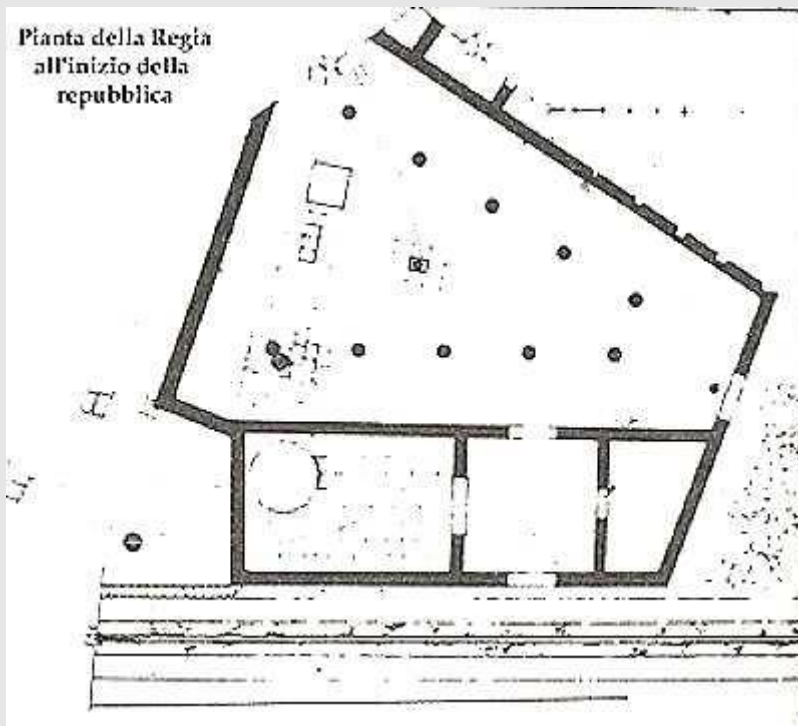
13. Romani se milites Tarquini, regis sui, esse putaverunt.

14. Marcus dixit Romulum, non Remum (eius fratrem) suum regem esse.

Het regnum en bevolkingsindeling

Duidelijk is op grond van de legenden, dat het koningschap in Rome in de loop van de tijd veranderd is door de komst van de Etrusken. In eerste instantie werden de koningen aangesteld door het volk, maar bij de dood van Priscus is er sprake van benoeming.

Misschien is het daarom nu wel het juiste moment om in te gaan op het koningschap van de Romeinen. De eerste vraag die je zou kunnen stellen is, of er eigenlijk wel koningen zijn geweest. Die legendes kun je toch niet zo maar geloven? Dat is zo, maar meestal zit er wel een kern van waarheid in legendes. Bovendien waren de Romeinen van Indogermaanse oorsprong en die Indogermanen hadden oorspronkelijk koningen, die ze uit hun midden aanstelden, dus niet op grond van erfenis. Voor dat koningschap trouwens spreekt ook het feit, dat zich op het forum de **regia** (koningshuis/paleis) bevond. Hier zetelde de **pontifex maximus** (opperpriester)

Eén van de taken van de koning was oorspronkelijk ook het opperpriesterschap. Verder stelden de senatoren later, wanneer Rome op de een of andere manier zonder geldige consuls of imperiumdragers zat, zoals in heel oude tijden, iemand uit hun midden tot **interrex** aan. Zo'n interrex moest na 5 dagen aftreden en dan werd er weer een ander gekozen. Zijn taak was natuurlijk ervoor te zorgen dat er nieuwe imperiumdragers kwamen. Hieruit blijkt overigens, dat het koningschap oorspronkelijk niet erfelijk was. Het feit dat de koning de hoogste religieuze taak had, maakt het ook logisch dat zijn inauguratie (inwijding) voorafgegaan werd door religieuze ritus (vaststaande handelingen). De koning moet ook rechtstaken gehad hebben, omdat het recht sterk met de religie verbonden was. Het ligt voor de hand dat de koning geen mindere bevoegdheden heeft gehad dan zijn latere republikeinse opvolgers, de consuls. Dus hij had onbeperkt bestuurs/ambtsgezag als bestuurder, legerleider. Hij was een soeverein heerser. Zijn onbeperkte macht werd ook duidelijk gemaakt door de pomp (optocht), die hem begeleidde, de **lictors** (staatsslaven) met **fascēs** inclusief bijlen.

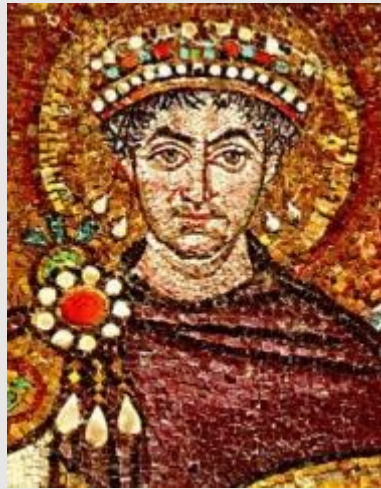
lictors

Deze roedes waren symbool van zijn onbeperkte macht. De koning mocht tuchtigen en zelfs terecht laten stellen, vandaar die roedes en bijlen. Verder droeg de koning een geheel purperen mantel, misschien zelfs met goud bestikt, zoals later de opperlegerleiders droegen, wanneer ze een triomftocht hielden. Deze absolute machtspositie en uitdossing moet de koning van de Etrusken hebben gehad. Het was zeker niet Indogermaans, omdat de koning bij de Indogermanen eigenlijk **primus inter pares** (de eerste tussen gelijken) was, die senaat en volk moest raadplegen. De Romeinse koning was van origine in ieder geval niet Etruskisch; de titel **rex** is namelijk Indogermaans.

Of de Romeinse rex magistraten (ambtenaren) heeft gehad, is niet zeker. Waarschijnlijk heeft hij wel een senaat, adviesraad gehad. Gezien het feit dat deze senatores patres genoemd werden, is het aannemelijk dat de leden van de senaat de opperpatres van de adellijke families waren. Zij benoemden de koning, zoals ook later de interrex. Zij droegen ook koninklijk purper, zoals de rode senatoerschoenen, de rode senatorenring, de brede purperstreep op de tunica. Op grond daarvan kun je opmaken dat ze in principe ooit in aanmerking kwamen voor het koningschap, zoals ook blijkt uit het interregnum. De patres stelden elkaar aan tot interrex, indien nodig.

moderne bisschopsring

Romeinse keizer

Het gaat al tot in de koningstijd terug dat de bevolking in groepen ingedeeld was. Bij de Romeinen was de oorspronkelijke indeling drie **tribus**, die Etrurische namen hadden (de Tities, Ramnes en de Luceres). Zoals al eerder gezegd werden die 3 tribus in **10 curiae** verdeeld. Gezien het feit dat de woorden tribus en curiae Indogermaans zijn, moet die indeling zelf al ouder zijn dan de Etrurische invloed. Deze curiae waren religieuze verenigingen met een priester als voorzitter. Deze indeling in curiae werd ook gebruikt om een vergadering te creëren: de **comitia curiata**, die over familie zaken zoals adoptie uitspraak deed en oorspronkelijk ook de aanstelling van de hoogste magistraten en dus ook koning bevestigde.

Deze indeling in curiae werd ook gebruikt voor de inrichting van het leger. Iedere curia moest 100 voetsoldaten leveren: een **centuria**. Deze centuria stond onder leiding van een **centurio**. Verder moest zo'n curia ook 10 ruiters leveren, een **decuria** onder leiding van een **decurio**. De troepen van iedere tribus stonden weer onder leiding van een **tribunus**, van wie er dus 3 waren. Het getal drie speelde overigens een belangrijke rol in het staatsbestel. Zo had de senaat al vanoudsher 300 leden en bestonden priestercolleges uit drie leden of een meervoud van drie.

Het futurum exactum

Op één na heb je alle tijden gehad. Alleen de voltooid toekomstige tijd is nog niet behandeld. Een voorbeeld van de voltooid toekomstige tijd is: **ik zal gelachen hebben**. Nu gebruiken wij dat zelden, of nooit, maar die Romeinen gebruiken dat best wel vaak, in ieder geval daar waar dat op de tijdlijn nodig is. In het Latijn heet de vttt het futurum exactum (=voltooid).

Vorming: perfectumstam +er(i) + uitgang.

Betekenis en gebruik

Het fut.ex. wordt vooral in bijzinnen gebruikt ingeleid door cum en si (wanneer, als); in de hoofdzin staat dan een futurum, of bevel, in ieder geval een handeling die zich in de toekomst afspeelt.

Wij vertalen het fut.ex. slordig. **Laudavero** betekent eigenlijk 'ik zal hebben geprezen', maar mag ook vaak vertaald worden met:

1. ik heb geprezen
2. ik zal prijzen
3. ik prijs

Voorbeeld:

- si eum necaveris, te puniam. Als je hem gedood hebt/zult doden/hebt gedood/doodt, zal ik je straffen.

conjugatie	vorm	betekenis
1 ^e laudare	lauda-v-er-o	ik zal hebben geprezen
2 ^e monere	monu-er-o	
3 ^e reg-e-re	rex-er-o	
4 ^e audi-re	audi(v)-er-o	
5 ^e cap-e-re	cep-er-o	

inindicativus	1 ^e s	laudavero
	2 ^e	laudaveris
	3 ^e	laudaverit
	1 ^e p.	laudaverimus
	2 ^e	laudaveritis
	3 ^e	laudaverint

infinitivus		-----
imperativus		-----

Opdracht 3

Geef van onderstaande verba de coniugatie, 1^e praesens, 1^e perfectum en de betekenis.

verbum	coni.	1 ^e praesens	1 ^e perfectum	betekenis
adesse				
adsumere				
audere				
coniungere				
constituere				
creare				
depellere				
despicere				
errare				
inicere				
resistere				
sedere				

Opdracht 4

Vertaal onderstaande vormen.

1. ades	8. creavisti	15. depelle
2. adsume	9. sedete	16. errabunt
3. erro	10. despexerimus	17. sedent
4. depelletis	11. constitues	18. constituero
5. inieceritis	12. inicies	19. inicis
6. resistam	13. adfuerant	20. coniunxisse
7. audete	14. resistis	

21.creaverimus	28.erravisti	35.despiciunt
22.resistebas	29.inieceramus	36.erraveritis
23.sedebimus	30.adsumam	37.iniecisse
24.despicite	31.despicias	38.audebis
25.inice	32.depellebam	39.constituite
26.erra	33.coniungis	40.coniunxeris
27.adsumebant	34.crea	
41.erraveras	47.coniungent	53.adfueramus
42.depellunt	48.constituistis	54.coniunxeratis
43.creabimus	49.adsumpsistis	55.aderimus
44.despexeramus	50.creaveram	56.coniungitis
45.adsumpserint	51.audent	57.adfueris
46.aderatis	52.consitueratis	

Opdracht 5

Geef van onderstaande substantiva stam, geslacht en betekenis.

substantivum	stam	geslacht	betekenis
comitia			
confidentia			
coniugium			
curia			

interregnum			
maritus			
potestas			
satelles			
sedes			
sella			
serva			

Opdracht 6

Vertaal de volgende vormen

1. satelliti	5. curiam	9. marito
2. serva	6. mariti	10. coniugia
3. interregno	7. sellae	
4. coniugii	8. confidentia	
11. sede	15. comitiis	19. curiis
12. interregni	16. potestatem	20. interregna
13. confidentiae	17. satellite	
14. sedis	18. maritos	
21. coniugiorum	25. interregnis	29. satellitis
22. sedibus	26. comitiorum	30. sedi
23. confidentiam	27. sedium	31. maritorum
24. servarum	28. potestatibus	32. sellis

33.potestati

34.satellitum

35.sellam

Het adverbium

Een bijwoord is een woord dat hoort bij óf een werkwoord, óf een bijvoeglijk naamwoord, óf een ander bijwoord. Een bijwoord wordt niet verbogen, kent dus geen naamvallen. Selecteer uit de volgende zinnen de bijwoorden.

1. De jongen loopt hard.
2. De jongen loopt erg hard.
3. Het ijsje is erg koud.
4. Hij schreeuwt luid.

Het maken van bijwoorden in het Latijn is erg makkelijk. Bijwoorden maak je van bijvoeglijke naamwoorden. Daar zijn regels voor. Ook het bijwoord kent de drie **gradus comparationis**.

positivus

adiectiva van de 1e en 2^e: meestal –us --> e: altus (hoog) → alte. Alte salio.
(salire – springen)

adiectiva van de derde: stam + iter/ter/er
ingens → ingenter Ingenter exclamo.
fortis → fortiter Fortiter pugno.

Comparativus

Men neme van het onzijdig de acc. sing.: **altius**
Altius salio.

Superlativus

–imus → –ime
Altissime salio.

N.B.

1. Een bijwoord staat bijna altijd voor het woord waarbij het hoort.
2. onregelmatige bijwoorden: bene – goed, multum – zeer

Opdracht 7

Geef van de volgende adiectiva het bijwoord. Overigens als je bang bent het bijwoord verkeerd te vertalen, dan kun je het altijd met 'op ... wijze' vertalen.

vivior	
vulneratissimus	
ruptus	
regius	
terribilis	
territus	
pulcherrimus	
terribilior	
crudelis	
intolerabilissimus	
inexorabilis	
longus	
ignotior	
hostilis	
fidelissimus	
clarus	
armatior	
beatus	

Opdracht 8

Vertaal de volgende zinnen.

1. Si regi adfueris, ille valde contentus erit.
2. Se sceleratis satellitibus timorem iniecisse dixit.
3. Videns eum in sella regia sedentem constituit se impetum in eum celeriter facere.
4. Si restiterimus militibus regis, urbem celerius expugnabimus.
5. Eum militibus fortissime restitisse puto.

6. Mirum est Lucium ferociter curiam intravisse.
7. Si istis acriter restiterit, fugient.
8. Eum coniugio contentum de morte uxoris non gaudere scio.
9. Nuntiavit bestias eos e silvis depellere.
10. Eos per silvam sine confidentia errantes hostes impetu magno e silva depellunt.

De troonsopvolging

Priscus had zelf zoons en je zou denken dat die hem zouden opvolgen, maar in zijn paleis was een kindje geboren uit een krijgsgevangen koningin. Op een dag brandde er een vuur rond het hoofd van het kind. Slaven konden het niet blussen, maar het kind had geen brandsporen. Tanaquil legde die vlammen als een voorteken uit: dit jongetje, geheten Servius Tullius, was voorbestemd koning te worden en niet haar eigen kinderen. Hij groeide op en werd zelfs schoonzoon van Priscus. Iedereen was tevreden. Iedereen? Nee, niet de zoons van de vroegere koning Ancus, die vonden dat ze recht hadden op het koningschap. Bij een rechtzitting wisten twee herders, handlangers van die zoons van Ancus, Priscus dodelijk te treffen. Voordat paniek uitbrak, liet Tanaquil de koning in het paleis brengen. Zij hield een tijd lang zijn dood verborgen om de positie van de aangewezen opvolger Tullius te verstevigen. Uiteindelijk maakte Tanaquil bekend dat de oude koning dood was. Servius werd nu door de senaat zonder dat het volk geraadpleegd werd tot koning uitgeroepen. Deze Servius ontpopte zich als een goede koning, maar er was verzet, vooral bij de zoons van Priscus. Deze zoons Arruns en Lucius, die al zijn zwagers waren, bond hij aan zich door ze te laten trouwen met zijn dochters. Dit had hij echter niet handig aangepakt.

Opdracht 9

Vertaal onderstaande tekst in correct Nederlands.

Tekst 12.1**De scelerata caede Servii (1).**

Servio erant duae filiae quibus ambobus nomen Tullia erat, altera timida, altera ferox. Quia Servius filios Prisci, Lucium Arruntemque timebat (palam dicebant se filios regis esse ideoque Servium regnum sibi dare debere),

5. constituit se filias suas eis in matrimonium dare. Sed quod erravit, dedit feroci Lucio Tulliam timidam ferocemque Tulliam Arrunti timido. Itaque non mirum est ambos feroces, Tulliam suum Arruntem Luciumque Tulliam suam despicientes, incontentos esse.

Fatum erat Tulliam timidam Arruntemque maturam mortem obire et ita

10. Lucium Tulliam alteram adhuc viventem sibi coniugio coniungere posse. Sic factum est. Sed adhuc isti duo contenti non erant. Marito Tullia dixit: Quamobrem rex non es? Filiusne Prisci es? Nonne ob eam rem tibi fas est te regem esse? Si vir es, eripe isti Servio regnum. Si id feceris, omnes te regem creabunt. Si te regem creaverint, tibi omnis potestas erit.

15. Si potestatem ceperis, omnes nobis parebunt.'

Lucius haec verba audiens animum sumpsit se Servium de regno depellere regnumque sibi adsumere posse. Itaque Lucius, cui uxor etiam maiorem confidentiam ferocioribus verbis iniecerat, curiam intrat et in regia sella consedit; senatores, videntes satellites Lucio adesse, ei resistere non

20. audebant. Lucius exclamans dixit: 'Servius non merito rex est. Sine interregno, sine comitiis femina Tanaquil eum regem fecit. Iste servus est, nam tantum filius servae.' Magna voce dixit illam sedem patris sui fuisse et ideo nunc suam esse.'

adese + dat.	zijn bij, bijstaan	creare	kiezen, aanstellen
adsumere 3 sibi	zich toeëigenen		tot
alter, altera,	de een, de ander	curia	senatsgebouw
alterum		depellere, depuli 3	wegdrijven
animum sumere 3,	moed krijgen	despicere 5, -io, -spexi	verachten
sumpsi		errare	fout doen
audere 2	durven	factus	gebeurd
comitia n.pl.	verkiezingen	fas est	het is geoorloofd
confidentia	vertrouwen	ferox, -ocis	woest
coniugium	huwelijk	in matrimonium dare	ten huwelijk geven
coniungere 3, -iunxi	verbinden	incontentus	ontevreden
constituere 3, -tui	beslissen	inicere 5, -ieci + dat.	inwerpen,
contentus	tevreden		inboezemen
		interregnum	interregnum

maritus	echtgenoot	resistere, -stiti + dat. 3	weerstand
maturus	vroegtijdig		bieden aan
merito <i>adv.</i>	terecht	satelles, -litis	handlanger
mirus	wonderbaarlijk	sceleratus	misdadig
mortem obire	sterven	sedere 2	zitten
nonne?	Niet? Toch wel?	sedes	zetel
palam adv.	openlijk	sella	zetel
potestas, -tatis	macht	serva	slavin
quamobrem	waarom	timidus	bedeesd

Opdracht 10

Bestudeer nu de oude vertaling en leer de woorden bij de tekst.

Opdracht 11

Beantwoord de volgende vragen over bovenstaande tekst.

1. Servius' beide dochters heetten Tullia. Geef daarvoor een acceptabele uitleg.
2. Waarom was Servius bang voor Priscus' zonen r.3?
3. Wie wordt met **se** r.4 bedoeld?
4. Wie worden met **eis** r. 5 bedoeld?
5. In r. 5/6 zit een chiasme/een kruisstelling (ab-ba). laat dat zien.
6. In r.7 zit nog een keer een chiasme. Laat zien.
7. Leg uit waarom de jonge echtelieden r.6-8 elkaar verachten.
8. Wat wil Tullia in r. 12 duidelijk maken met de vraag **Filiusne Prisci es?** Waar wordt dat in de tekst duidelijk gemaakt?
9. Hoe krijgt Lucius volgens Tullia de burgers zo ver dat ze hem allemaal zullen gehoorzamen?
10. Op grond van de tekst kun je concluderen dat Lucius zelf toch niet zo moedig is. Citeer twee fragmenten op grond waarvan je die conclusie kunt trekken.
11. Waarom durfden de senatoren r.19 geen weerstand te bieden?
12. Lucius voert 4 argumenten aan (r.20-23) waarom Servius niet terecht koning was. Noem ze.

13. Benoem en verklaar: audiens 16, cui 17, verbis 18, Lucio 19, audebant 19, patris 22, fuisse 22.

Opdracht 12

Geef van onderstaande verba de coniugatie, 1^e praesens, 1^e perfectum en de betekenis.

verbum	coni.	1 ^e praes.	perf.	betekenis
nuntiare				
convocare				
concurrere				
tollere				
deicere				
iacere				
implere				
regnare				
occidere				
-----	----	-----	coepi	

Opdracht 13

Vertaal. De woorden staan onder tekst 2.

1. bericht	9. zij zullen hebben gelegen
2. ik zal zijn gesneuveld	10. ik zal rennen
3. weest koning	11. jullie zullen sneuvelen
4. ik zal hebben opgetild	12. jij bent koning geweest
5. wij zullen te hoop gerend zijn	13. hij had bijeengeroepen
6. hij zal naar beneden gooien	14. zij zullen liggen
7. jij hebt gevuld	15. jij zult berichten
8. wij zullen zijn begonnen	16. zij waren koning geweest

17.zij hebben naar beneden

gegooid

18.wij zullen optillen

19.rent te hoop

20.hij was begonnen

21.zij waren gesneuveld

22.koning geweest te zijn

23.wij hadden opgetild

24.jij zal vullen

25.lig

26.jij hebt bijeengeroepen

27.te hoop gerend zijn

28.jullie zullen naar beneden

gegooid hebben

29.zij tilden op

30.zij zullen bericht hebben

Opdracht 14

Geef van onderstaande substantiva stam, geslacht en betekenis. De woorden staan onder tekst 2

substantivum	stam	geslacht	betekenis
amicus			
senex			
gradus			
factum			
Furiae			
via			
superbia			
carpentum			
cognomen			

Opdracht 15

Vertaal.

1. voor de vriend	14.voor een trede
2. door de daad	15.van de bijnamen
3. van de trap	16.voor de wagen
4. voor de bijnamen	17.door de wegen
5. wagens <i>subj.</i>	18.door de trots
6. trots <i>obj.</i>	19.door de vrienden
7. met de weg	20.van de oude mannen
8. vanaf de wagens	21.vanaf de trap
9. oude man <i>voc.</i>	22.van de Furiën
10.voor de Furiën	23.vrienden <i>obj.</i>
11.voor de bijnaam	24.van de weg
12.van de vrienden	25.treden <i>subj.</i>
13.daden <i>obj.</i>	26.voor de oude man

Opdracht 16

Vertaal in het Latijn.

1. De vriend berichtte de oude man dat hij (zelf) koning wilde zijn.
2. Wij tilden de oude man op die op de weg lag.

3. Als hij zijn aanhangers bijeen zal hebben geroepen, zullen ze de koning met angst vervullen. (timor – angst).
4. Hij zal rechtvaardig regeren, als wij geen droevig stemmende daden zullen hebben verricht.
5. Tullia en Lucius hebben gezegd dat de Furiae van hun zus en broer hen fel opjoegen.

Opdracht 17

Vertaal onderstaande tekst in correct nederlands.

Tekst 12.2**De scelerata caede Servii (2).**

Subito Servius, cui amicus de hac re nuntiaverat, intrat et iratus acriter rogat:

“iste, quid vis? Quid in mea sella sedes? Quis imperavit te patres convocare?”

Nunc fautores amborum celeriter concurrunt, sed Lucius cum suis fortior

5. fautoribus Servii fuit. Luciusque post brevem acremque pugnam

prehendens senem Servium tollensque magna vi de gradibus Curiae deiecit.

Eum graviter vulneratum temptantemque domum ire satellites suos

prehendere et necare Lucius iussit. Sed tristius hoc facto erat quod Tullia

fecit. Per corpus patris sui in via iacentis Tulliam, quam Furiae sororis virique

10. agitabant impleverantque maxima superbia, carpentum egisse fama est.

Sevius Tullius iuste regnavit annos quattuor et quadraginta. Cum illo iusto

rege iustum regnum quoque occidit. Deinde Luc. Tarquinius regnare coepit,

cui postea cognomen Superbum Romani dederunt.

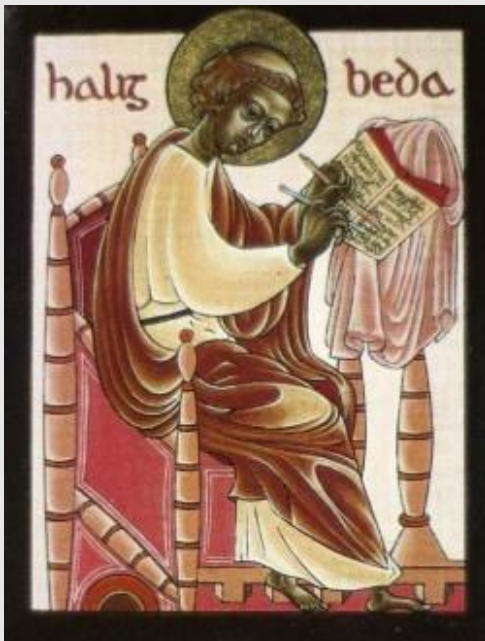
amicus	vriend	<i>Furiae: de Furiën, de wraakgodinnen, die optreden bij verwantenmoord</i>	
nuntiare	berichten	<i>per +acc.</i>	door, over .. heen
convocare	bijeenroepen	<i>iacere 2</i>	liggen
<i>fautor</i>	<i>aanhanger</i>	<i>via</i>	weg
concurrere 3, -curri	te hoop rennen	agitare	opzweepen
acer, acris, acre	fel	implere 2, -plevi	vullen
<i>senex, senis</i>	<i>oud, oude man</i>	superbia	hoogmoed
tollere, sustuli	optillen	<i>carpentum</i>	wagen
gradus 4	trede, pl. trap	regnare	koning zijn
deicere 5, -ieci	naar beneden werpen	iustus	rechtvaardig
domum acc. regionis	naar huis	occidere 3, -cidi	sneuelen
tristis	bedroefd, treurig	coepi perf.	begonnen zijn
	stemmend	cognomen	bijnaam
factum	daad	<i>superbus</i>	trots, hoogmoedig

Latijn in de middeleeuwen

Als we het over Latijn hebben, denken we al snel alleen aan de Romeinen en dit niet ten onrechte. Zij waren namelijk de 'native speakers' van het Latijn. Toen zij echter hun macht over heel de toenmalige wereld hadden uitgebreid (vanuit Rome naar noordwest Europa, naar Spanje naar het oosten tot in het huidige Iran, naar Egypte en het noorden van Africa), hebben ze ook hun cultuur verspreid. Daarvan zien we overal nog sporen. Het duidelijkst zijn natuurlijk de tastbare sporen in de vorm van bouwwerken, zoals bruggen, amfitheaters, wegen, basilieken, maar ze hebben natuurlijk ook immateriële sporen achtergelaten. Hierbij moet je denken aan het Romeinse recht, literatuur, filosofie. Op deze gebieden kun je je sporen alleen achter laten door taal en juist die Romeinse taal is van het allergrootste belang geweest voor de romanisering van hun wereld. Al eerder is getoond hoe in onze taal en sowieso in alle west-Europese talen enorm veel woorden vanuit het Latijn terecht zijn gekomen. Dit is niet zo maar gebeurd. De Romeinen hebben in het westen van hun rijk het Latijn tot wereldtaal gemaakt. Iedere vooraanstaande burger in alle steden in alle landen sprak en las wel Latijn, in het oosten minder omdat daar het Grieks de wereldtaal was, maar in het westen was het Latijn het grote communicatiemiddel. Natuurlijk weten we dat in tal van landen de taal ook gesproken bleef, wel in eigen vorm: Frans, Spaans, Portugees, Italiaans,

Roemeens. Maar het zuivere Latijn bleef in de kerk, in de kloosters, later op de universiteiten de wetenschappelijke taal. Dat is niet zonder problemen gegaan. Als je het Latijn van de 6^e, 7^e en 8^e eeuw na Christus bekijkt, dan zie je een enorme teruggang in het niveau van het Latijn. Sommige schrijvers beheersten de grammatica helemaal niet en schreven een onleesbaar Latijn. De redding van het Latijn werd gebracht door Karel de Grote. Deze man had onderwijsvisie. Hij zag het belang van het Latijn voor zijn wereld. Hij gaf hofgeleerden de opdracht een correcte grammatica te creëren en vaardigde de eerste onderwijswetten uit. Vanaf Karels tijd is het Latijn weer in de lift en met name na ruwweg 1100 beleeft het Latijn een enorme nieuwe impuls door het humanisme¹, de renaissance² en het neolatijn³. Aan sommige universiteiten werd in het Latijn tot in de 20^e eeuw gedoceerd, wetenschappelijke artikelen werden in het Latijn geschreven en lange tijd zijn er schrijvers geweest, die hun werken in het Latijn schreven. Het is dus niet vreemd dat er veel lezenswaardige literatuur overal in de wereld in het Latijn te vinden is. Daarvan volgt hieronder een voorbeeld van de Saxische monnik Beda.

Opdracht 18

Lees de inleiding op de volgende tekst en vertaal het verhaal van de twee Ewouden.

De Saxische monnik Beda Venerabilis (de Eerbiedwaardige) leefde in Northumbria in het noordoosten van Engeland en is 672 of 673 geboren en 25 mei 735 gestorven. Hij is vooral bekend geworden als bijbelgeleerde en geschiedschrijver. Zo heeft hij een kerkgeschiedenis van Engeland geschreven (*Historia ecclesiastica gentis Anglorum*). Verder is hij de man, aan wie het Colosseum te Rome zijn naam dankt. Beda heeft namelijk

¹ intellectuele, literaire en wetenschappelijke beweging van de veertiende tot de zestiende eeuw, die elke vorm van kennis wilde baseren op de literatuur en cultuur van de klassieke oudheid

² De term "Renaissance" betekent letterlijk "wedergeboorte". In de 15e en 16e eeuw werd de Oudheid (de klassieke Griekse en Romeinse wereld) een bron van inspiratie.

³ De Neolatijnse literatuur omvat geschriften die zijn geschreven in het Latijn in de periode vanaf de renaissance, dat wil zeggen in Italië vanaf ongeveer 1350 en in de rest van Europa vanaf ongeveer 1500.

Rome bezocht en raakte daar zwaar onder de indruk van het amfitheater dat toen nog het amphitheatrum Flavium heette. Het amfitheater was namelijk gebouwd door keizer Flavius Vespasianus (keizer van 69 tot 79 na Chr.). Maar het theater stond naast een beeld van de zonnegod, ooit door Nero, Flavius'voorganger, daar neergezet. Dat beeld heette de Colossus van Nero en het amfitheatrum kreeg dus de bijnaam 'Amphitheatrum Colosseum'. Colosseum betekent 'van de colossus'.

Beda schrijft in zijn kerkgeschiedenis ook over ons land, hoe namelijk Friesland vanuit Ierland bekeerd werd.

Over de bekering van Friesland

De heilige Eegberet (Egbert) heeft vanuit Ierland Willibrord naar onze contreien gestuurd om de heidenen te bekeren. Dat werd een succes en goed voorbeeld doet goed volgen. Maar ...

Opdracht 19

Tekst 12.3

Beda scripsit Eegberet viros sanctos in opus verbi misisse, in quibus Vilbrord presbyterum. Cum Vilbrord has in partes terrae pervenit, Pippinus dux Francorum eum sociosque bene accepit. Eos verbum Dei dicere Fresiis permisit et eis quoque promisit omni vi iuvare et defendere ab hostibus

5. - nam Fresii, ut pagani, christianis hostes erant-, quod nolebat paganos sanctis viris nocere. Multis donis multitudinem Fresiorum Pipippinus ab idolatria ad fidem Christi duxit.

Exemplo Vilbrord duo alii presbyteri , quibus nomen Heuuald erat, sed alteri Niger Heuuald, alteri Albus Heuuald, quod hic albos capillos, ille

10. nigros habebat – in Fresiam venerunt. Hi presbyteri in Fresiam pervenientes petierunt acceperuntque hospitium villici.

Ab eo petierunt: "Mitte nos ad regem tuum. Noli timere. Si nos miseria, rex vester nos gaudio magno accipies; sci enim nos ei salutem ferre. Villicus ambobus Heuuald promisit se mittere eos ad regem, ut petebant. Sed pagani

15. cognoscentes illos presbyteros alienae religionis esse (nam omni die Deo sacra ferebant et eum colebant) eos suspiciebant. Quod presbyteros in animo habere omnes Fresios a deis paganis ad novum Deum vertere timebant, duos Heuuald subito secum rapuerunt et Album gladio cito necaverunt sed Nigrum paulatim cruciatibus interfecerunt.

20. Fama est paganos corpus eorum in multas partes traxisse et in flumen Rhenum deiecisse; regem scelus audivisse et valde iratum vicum paganorum flammis delevisse.

a(b) + <i>abl</i>	door	defendere 3 ab + <i>abl</i> .	verdedigen tegen
accipere 5	ontvangen	deicere 5, -ieci	neerwerpen
albus	blond	delere 2	vernietigen
alienus	vreemd	dies 5 ^e	dag
alter	de een/ander; alteri -	donum	geschenk
ambo	beide	Egbertet	Egbert, onverbuigbaar
capilli <i>pl.</i>	haren	enim	immers
christianus	christen	exemplum	voorbeeld
cito	snel	fama	gerucht
cognoscere 3	vernemen	ferre 3	brengen
cruciatu 4	foltering	fides <i>f</i>	geloof

Franci <i>pl.</i>	de Franken	presbyterus	priester
Fresia	Friesland	promittere 3, -misi	beloven
Fresius	Fries	rapere 5, rapui	roven
gaudium	vreugde	religio, -ionis	geloof
gladius	zwaard	Rhenus	Rijn
idolatria	afgoderij	sacrum	offer
in animo habere	van plan zijn	salu, salutis <i>f</i>	redding
mittere 3, misi	zenden	sanctus	heilig
multitudo, -dinis	menigte	scelus <i>n</i>	misdaad
niger, nigra, nigrum	zwart	secum = cum	se
nomen, -minis	naam	subito	plotseling
novus	nieuw	suspicere 5	vermoeden, wantrouwen
omnis	ieder, elk, geheel	trahere 3, traxi	trekken
opus, opera	werk	ut	zoals, als
paganus	heiden	vertere 3	wenden, keren
pars, partes	deel	vicus	dorp
paulatim	langzaam	Villbrord	Willibrord, onverbuigbaar
permittere 3, -misi+dat.	toestaan	villicus	dorpeling
petere 3 a(b) + <i>abl.</i>	vragen aan	vis <i>f</i> , vim, vi <i>abl.</i>	macht, kracht
Pippinus	Pepijn, <i>koning der Franken,</i>		
	<i>die toen ook Friesland had</i>		

Acta est fabula.

Nihil semper floret.

Ad infinitum.

Ad interim.

Leerwoorden les 12

adesse + <i>dat.</i>	zijn bij, bijstaan	tollere, sustuli	optillen
animum sumere 3, sumpsi	moed krijgen	gradus 4	trede, <i>pl.</i> trap
comitia <i>n.pl.</i>	verkiezingen	deicere 5, -ieci	naar beneden
confidentia	vertrouwen	werpen	
coniungere 3, -iunxi	verbinden	domum <i>acc. regionis</i>	naar huis
constituere 3, -tui	beslissen	tristis	bedroefd, treurig
contentus	tevreden	factum	stemmend
creare	kiezen, aanstellen tot	agitare	daad
curia	senaatsgebouw	implere 2, -plevi	opzweepen
depellere, depuli 3	wegdrijven	superbia	vullen
despicere 5, -io, -spexi	verachten	regnare	hoogmoed
errare	fout doen	iustus	koning zijn
factus	gebeurd	occidere 3, -cidi	rechtvaardig
ferox, -ocis	woest	coepi <i>perf.</i>	sneuvelen
incontentus	ontevreden	cognomen	begonnen zijn
inicere 5, -ieci + <i>dat.</i>	inwerpen,		bijnaam
inboezemen			
maturus	vroegtijdig		
mirus	wonderbaarlijk		
mortem obire	sterven		
nonne?	Niet? Toch wel?		
palam <i>adv.</i>	openlijk		
potestas, -tatis	macht		
quamobrem	waarom		
resistere, -stiti + <i>dat.</i> 3	weerstand		
bieden			
	aan		
sceleratus	misdadig		
sedere 2	zitten		
sedes	zetel		
sella	zetel		
serva	slavin		
timidus	bedeesd		
amicus	vriend		
nuntiare	berichten		
convocare	bijeenroepen		
concurrere 3, -curri	te hoop rennen		
acer, acris, acre	fel		

Grammatica les 12

De accusativus cum infinitivo (a.c.i.)

De aci is een constructie die bestaat uit een naamwoord in de accusativus en een infinitivus.

Je vertaalt een aci door de volgende **drie stappen** uit te voeren:

1. je begint met het voegwoord 'dat',
2. het naamwoord in de acc. wordt onderwerp,
3. de infinitivus wordt persoonsvorm

De aci komt voor bij een bepaald soort werkwoorden:

1. werkwoorden van **meningsuiting** (declarandi): zeggen, menen, dat ..
2. werkwoorden van **zintuigelijke waarneming** (sentiendi): horen, zien, voelen, dat ..
3. onpersoonlijke werkwoorden (**impersonalia**): het is goed, het past, dat..
4. werkwoorden van **willen** (voluntatis): willen, liever willen, dat ..
5. werkwoorden van **gevoelens** (affectuum): blij, verdrietig zijn, dat...

Voorbeelden:

ad 1. Caesarem venire puto. – Ik denk dat Caesar komt.

ad 2. Audio te venire. – Ik hoor dat je komt.

ad 3. Bomum est te deos colere. - Het is goed dat je de goden vereert.

ad 4. Deos Romanos iuvare cupio.- Ik wens dat de goden de Romeinen helpen.

ad 5. Eum mortuum esse doleo. – Ik betreur dat hij dood is.

Nota bene.

- c) let op: de **infinitivus praesentis** is altijd gelijktijdig met het werkwoord waarvan het afhangt en de **infinitivus perfecti** is altijd voortijdig;
- a. Te amicum esse **dico** Ik zeg dat jij een vriend **bent**.
 - b. Te amicum esse **dixi**. Ik zei dat jij een vriend **was**.
 - c. Te amicum fuisse **dico**. Ik zeg, dat jij een vriend **was/bent geweest**.
 - d. Te amicum fuisse **dixi**. Ik zei, dat jij een vriend **was geweest**.

- d) **se en suus** (de pronomina reflexiva) hebben in de aci vaak niet de betekenis 'zich', maar 'hij/zij/het en zijn, haar, hun eigen' en slaan terug op het onderwerp van de hoofdzin.

Het futurum exactum

In het Latijn heet de vttt het futurum exactum (=voltooid): ik dat gedaan hebben.

Vorming: perfectumstam +er(i) + uitgang.

Betekenis en gebruik

Het fut.ex. wordt vooral in bijzinnen gebruikt ingeleid door cum en si (wanneer, als); in de hoofdzin staat dan een futurum, of bevel, in ieder geval een handeling die zich in de toekomst afspeelt.

Wij vertalen het fut.ex. slordig. **Laudavero** betekent eigenlijk 'ik zal hebben geprezen', maar mag ook vaak vertaald worden met:

4. ik heb geprezen
5. ik zal prijzen
6. ik prijs

Voorbeeld:

- si eum necaveris, te puniam. Als je hem gedood hebt/zult doden/hebt gedood/doodt, zal ik je straffen.

conjugatie	vorm	betekenis
1 ^e laudare	lauda-v-er-o	ik zal hebben geprezen
2 ^e monere	monu-er-o	
3 ^e reg-e-re	rex-er-o	
4 ^e audi-re	audi(v)-er-o	
5 ^e cap-e-re	cep-er-o	

inindicativus	1 ^e s	laudavero
	2 ^e	laudaveris
	3 ^e	laudaverit
	1 ^e p.	laudaverimus
	2 ^e	laudaveritis

	3 ^e	laudaverint
infinitivus		-----
imperativus		-----

Het adverbium

Een bijwoord is een woord dat hoort bij óf een werkwoord, óf een bijvoeglijk naamwoord, óf een ander bijwoord. Een bijwoord wordt niet verbogen, kent dus geen naamvallen. Selecteer uit de volgende zinnen de bijwoorden.

5. De jongen loopt hard.
6. De jongen loopt erg hard.
7. Het ijsje is erg koud.
8. Hij schreeuwt luid.

Vorming

- **positivus**
adiectiva van de 1e en 2^e: meestal –us --> e: altus (hoog) → alte. Alte salio. (salire – springen)
adiectiva van de derde: stam + iter/ter/er
 - ingens → ingenter Ingenter exclamo.
 - fortis → fortiter Fortiter pugno.
- **Comparativus**
 Men neme van het onzijdig de acc. sing.: **altius**
 - Altius salio.
- **Superlativus**
 -imus → -ime
 - Altissime salio.

N.B.

3. Een bijwoord staat bijna altijd voor het woord waarbij het hoort.
4. onregelmatige bijwoorden: bene – goed, multum – zeer